

VI. ЄВРОПЕЙСЬКА КРЕДИТНО-ТРАНСФЕРНА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Алла Хоменко

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Входження України в цивілізоване співтовариство неможливо без системної трансформації всіх сфер суспільного життя, що припускає якісну перебудову соціально-педагогічних відносин, зміщення акценту на суб'єктність особистості, ефективність її самореалізації. У суспільній свідомості змінюється уявлення про людину як цінність і мету виховання: людина виступає суб'єктом власного життя, історії та культури певного народу, розвитку держави.

У зв'язку з цим, в умовах глобалізації, інтеграції, демократизації та інформатизації сучасного суспільства особливого значення набуває модернізація процесу виховання і самовиховання особистості у вищій школі відповідно до запитів самого майбутнього фахівця, потреб суспільства і держави в цілому. Тому виховання фахівця-професіонала інноваційного типу мислення та культури, орієнтація на інновації в педагогічному процесі; зміни в освоєнні нових цінностей, відповідних новим реаліям сучасності виступають першочерговими завданнями вищої школи. Саме на виховання покладається місія розвитку країни за допомогою формування особистості, здатної до духовного, морального, культурного відродження, творчої діяльності та інноваційного перетворення всіх сторін свого життя і життєдіяльності суспільства. Консолідувати суспільство, забезпечити консенсус у системі цінностей, світогляді людей, можуть лише особистості, які самі відповідним чином освічені й виховані.

Виховання є процесом віддзеркалення як індивідуальних рис людської взаємодії, так і тенденцій і закономірностей конкретно-історичних суспільних відносин. Загально визнано, що результат виховання – вихованість особистості – проявляється в якості спілкування, поведінки, діяльності та характері відносин з іншими людьми. Самовиховання особистості, як компонент процесу самовдосконалення, є невід'ємною і найважливішою частиною процесу саморозвитку людини. Вважаємо, що ефективність модернізації педагогічного процесу у вищій школі в цілому та виховання і самовиховання зокрема, визначається не тільки готовністю і здатністю викладачів впроваджувати новітні досягнення науки в практику, але й рівнем їх компетентності з формування суб'єкт-суб'єктних ціннісно-змістовних відносин зі студентами, що виступає дієвим механізмом гуманізації навчально-виховного процесу

педагогічного вузу і основним засобом реалізації особистісно-гуманної парадигми вищої освіти.

Аналіз результатів наукових досліджень показує, що проблема формування відносин викладача і студента є предметом міждисциплінарних пошуків учених. Вона досліджувалася за наступними напрямками: методолого-теоретичні основи формування відносин (О. Бодальов, А. Бойко, Л. Виготський, О. Лазурський, В. Мясіщев, А. Петровський, С. Рубінштейн); фундаментальні загальнопедагогічні концепції гуманної педагогіки вищої школи (М. Богуславський, Є. Бондаревська, С. Кульневич, В. Ляудіс, В. Сластьонін, О. Сухомлинська); теоретико-методичні аспекти: культура педагогічно доцільних відносин та взаємодії (М. Вейт, В. Галузинський, Л. Гордін), гуманне професійне спілкування (Г. Балл, Н. Щуркова), історичний аспект проблеми відносин (О. Грива, Н. Дем'яненко), загальні питання психології педагогічної взаємодії у вищій школі (І. Булах, О. Киричук, Г. Костюк), діалогічна взаємодія викладача і студента (Л. Долинська, В. Семиченко).

Педагогічний процес у вузі розглядається вченими як взаємодія викладачів і студентів, де з одного боку, діяльність кожного з учасників визначається загальними цілями, а з іншого, носить особистісний, суб'єкт-суб'єктний характер [2]. Відносини в системі "викладач-студент" є тієї психологічної сферою, де вперше розгортається особистісне самоствердження майбутнього вчителя, розвивається його професійна самосвідомість, засвоюється модель майбутньої педагогічної діяльності. "Відносини, – вважав В. Мясіщев, – інтегративне психологічне утворення особистості, являє собою цілісну систему індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності. Ця система впливає з усієї історії розвитку людини, вона відображає її особистісний досвід і визначає її дії, її переживання" [3, с. 16]. Сталість, стійкість, вираженість, значущість і багатство відносин утворюють різноманітність рис характеру особистості. "Перехід відносин в риси характеру – одна з основних закономірностей характероутворення", – стверджував Б. Ананьєв [1, с. 180].

Ми розглядаємо суб'єкт-суб'єктні відносини у вищій школі як емоційну, когнітивну, ціннісно-змістовну "взаємодію з природою", в результаті якої відбувається взаємообумовлене особистісне зростання як студента, так і викладача. "Взаємодія з природою" передбачає свідомий, інтенсивний, продуктивний розвиток і саморозвиток майбутнього фахівця та особистісно-професійне самовдосконалення викладача. Особистісне зростання студента полягає у вдосконаленні процесів самопізнання, самооцінки і моральної саморегуляції у відносинах, які ведуть до формування якісно нового рівня його вихованості. Разом з тим, відбувається і професійне самовдосконалення викладача шляхом розвитку гуманних якостей його особистості, формуванням стійких гуманних позицій (прийняття, розуміння і схвалення) у відносинах зі студентами, знанням і використанням у практичній педагогічній діяльності засобів забезпечення ціннісно-змістовного взаємодії. Концептуальною ідеєю нашого дослідження є твердження, що формування суб'єкт-суб'єктних ціннісно-змістовних відносин викладача і студента є провідним механізмом гуманізації навчально-виховного процесу вищої школи і основним засобом реалізації особистісно-гуманної парадигми вищої освіти.

Детермінаційний порівняльно-змістовний аналіз наукових досліджень, власна педагогічна діяльність дозволили виділити умови, які визначають ефективність функціонування суб'єкт-суб'єктних відносин в системі "викладач-студент": 1) побудова навчально-виховного процесу вищої школи на основі ціннісного ставлення до особистості кожного студента з урахуванням його професійних інтересів; 2) орієнтація педагогічного спілкування на діалогічні форми; 3) включення студентів у різні форми дослідницької діяльності, що значно підвищує значущість суб'єктів відносин один для одного; 4) забезпечення наукового співробітництва і співтворчості у відносинах; 5) опора у відносинах на рівень культури та компетенції учасників взаємодії як чинника особистісного розвитку. Таким чином, головна увага професорсько-викладацького складу приділяється не предметній, а особистісно-професійної спрямованості студентів, яка визначає якість процесу формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Ми розуміємо, що діяльність викладача вищої школи включає одночасно і елемент масовості, що вимагає типової системи управління, і елемент індивідуальності, що передбачає особистісно орієнтований підхід до кожного студента. Проте, творча, активна індивідуальність майбутнього вчителя формується у вищій школі в залежності від взаємозв'язку певних компонентів професійно-особистісного розвитку. Всі знання, практичні вміння та навички засвоюються студентом в особистісному контексті, тому особистісне та професійне у підготовці фахівця взаємопов'язано і детерміновано характером відносин і рівнем взаєморозуміння з викладачем.

Аналіз наукових праць класиків філософії, педагогіки і психології (М. Бахтіна, В. Біблера О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського), результати сучасних педагогічних наукових досліджень (І. Булах, Л. Долинської, О. Киричука, О. Сухомлинської) показує, що проблема взаєморозуміння як об'єкта аналізу вперше була виділена в філософії (герменевтика). Взаєморозуміння розглядається науковцями і як характеристика особистісних зв'язків між людьми, і як одна з найважливіших характеристик функціонування соціальних зв'язків, незаперечна умова ефективної діяльності людини. У психолого-педагогічній науці взаєморозуміння як проблема специфіки взаємодії людей була глибоко досліджена вже в перших працях із соціальної перцепції (А. Брудний). Теоретичні положення (сутність, умови, механізми взаєморозуміння, труднощі його досягнення) розкриваються в працях Г. Андреевої, О. Бодальова, В. Знакова, О. Кроніка, М. Обозова, Б. Паригіна.

Сутністю взаєморозуміння є розуміння і прийняття цілей, мотивів та установок партнерів інтеракції, що дозволяє встановлювати доброзичливі, емпатійні, довірливі суб'єкт-суб'єктні відносини. Взаєморозуміння викладача і студентів – одна з головних умов підвищення ефективності навчання і виховання у вищому педагогічному закладі, а також результат педагогічного спілкування, який сприяє його продуктивності.

Провідна роль в досягненні взаєморозуміння в системі "викладач-студент" належить викладачеві, оскільки він є не просто учасником міжособистісних відносин, але й організатором цього процесу, який визначає його цілі, зміст і форми. Викладач у ході професійної підготовки майбутніх фахівців виконує стратегічну роль у розвитку особистості студента, оскільки значний потенціал

професійно-особистісного становлення спеціалістів у виші закладено у здійсненні міжособистісної взаємодії викладачів і студентів.

Потрібно зазначити, що суттєвою особливістю педагогічного процесу у вищій школі є те, що взаємодія викладача і студентів з одного боку – об'єктивний цілеспрямований процес, який визначається цілями навчання, а з іншого – суб'єкт-суб'єктна ціннісно-змістовна творча взаємодія, яка опосередкована відносинами достатньо дорослих людей, що мають суб'єктивні, особистісні цілі, потреби та установки. Як показує дослідження, визначальним чинником формування міжособистісного взаєморозуміння викладача і студента є гуманістична спрямованість професійної діяльності викладача. Вона зумовлюється особливостями особистості викладача, позиціями у відносинах зі студентами, характером взаємодії під час проведення лекційних, семінарських і практичних занять, манерою подання навчального матеріалу, індивідуально-гуманістичним підходом до кожного студента.

Особливості особистісних проявів викладача включають загальне сприятливе враження про нього, доброзичливість, ввічливість, тактовність, вимогливість, стриманість, акторські дані тощо. Виховні позиції викладача розкривають його активне, шанобливе, небайдуже, відкрите ставлення до студентів; об'єктивність та обґрунтованість вимог; бажання розширити і поповнити власні знання; досягти особистісного, освітнього та професійного зростання студента.

Взаємодія викладача з аудиторією розкриває його прагнення й уміння будувати виховальні суб'єкт-суб'єктні відносини з нею, показниками яких є відкритість і невимушеність взаємодії, уміння вільно триматися в колі студентів, бути самим собою, виявлення високого професіоналізму в знаннях, об'єктивність самооцінки. Подача навчального матеріалу на лекціях, в процесі проведення семінарських занять включає уміння викладача зацікавити студентів своїм предметом й власною особистістю; здібністю до імпровізацій; широкого, глибокого та емоційного подання матеріалу, вільного володіння ним у будь якій ситуації. Індивідуально-гуманістичний підхід у взаємодії зі студентом ґрунтується на щирому прагненні викладача до розкриття творчого потенціалу студента, об'єктивній оцінці індивідуальних проявів його особистості, опорі у відносинах на позитивні риси його характеру, особливості емоційної та вольової сфери.

Таким чином, в процесі побудованої викладачем суб'єкт-суб'єктної взаємодії, виникає ситуація взаєморозуміння, яка породжує у студентів упевненість в собі, бажання орієнтуватися на викладача у різних сферах життєдіяльності, прислухатися до його думки і порад.

Аналіз праць, присвячених проблемі взаєморозуміння (О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Т. Ньюком, Б. Паригін, І. Рапопорт, К. Рудестам), дозволяє визначити психолого-педагогічні умови його ефективності: 1) утворення довірливого міжособистісного середовища, де відбувається взаємодія суб'єктів, реальних позицій їх свідомості і можливостей; 2) адекватна самооцінка суб'єктів відносин: рівень розвитку самосвідомості, що супроводжується накопиченням різних оцінок, одержаних на свою адресу від інших і внутрішньо переживається як відчуття свого "Я" – чим точніше людина оцінює власну особистість, тим адекватніше вона розуміє партнера; 3) рефлексія, ідентифікація й емпатійне ставлення суб'єктів один до одного у процесі взаємодії; 4) індивідуально-

гуманістична спрямованість професійної діяльності викладача; 5) довіра у відносинах, духовний потяг студента до викладача.

Проблема міжособистісного взаєморозуміння в системі "викладач-студент" в реальному процесі взаємодії вирішується творчим моделюванням її структурних компонентів – творчим цілеполяганням, позитивною навчальною мотивацією, плануванням спільної наукової діяльності, інноваційними методами викладання та навчання, оцінювальними і корекційними діями, які в цілісній єдності і логічному взаємозв'язку дозволяють діагностувати і визначати динаміку і характер даного процесу.

Таким чином, функціонування суб'єкт-суб'єктних ціннісно-змістовних відносин викладача і студента детермінують успіх модернізації виховного процесу вищої школи, відкривають шлях до інновацій та змін, дозволяють формувати структурований синтез цінностей, смислів і норм співбуття. Проведене дослідження не вичерпує проблеми. На подальше вивчення заслуговують питання визначення інших засобів реалізації особистісно-гуманістичної парадигми вищої освіти, її провідних концептуальних положень.

Список використаної літератури

1. *Ананьев Б. Г.* О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
2. *Бойко А. М.* Суб'єкт-суб'єктні відносини у педагогічному процесі загальноосвітньої і вищої школи [Текст] / Алла Микитівна Бойко // Педагогічні науки : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2012. – Вип. 54. – С. 5-14.
3. *Мясищев В. Н.* Психология отношений: избранные психологические труды / Владимир Николаевич Мясищев // Под ред. А. А. Бодалева. – М.: "Институт практической психологии". – Воронеж : НПО „МОДЭК”, 1995. – 356 с.

Ніна Курмишева

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА: КРЕАТИВНІСТЬ ЧИ ТВОРЧІСТЬ

Завдання вищої школи і післядипломної педагогічної освіти полягає у тому, щоб зробити особистість педагога більш успішною з точки зору її діяльності, навчити набувати індивідуальну компетентність у процесі фахової діяльності.

В. Васильков, О. Василькова [7], О. Єфросиніна, А. Кальянов, В. Носков [11], Л. Шевчук [14] та ін. переконані, що для вищої школи є дуже важливим у процесі підготовки фахівців будувати навчальний процес на гуманістичних засадах професійної діяльності, при цьому сприяючи формуванню бажаних якостей особистості, розвитку творчої активної діяльності у межах відведеної компетентності.

В. Байденко [5, с. 4–5] стверджує, що компетентнісний підхід сприятиме адаптуванню випускників до виконання їх майбутніх фахових функцій в умовах стрімко зростаючого постійного динамізму та невизначеності,